

Jakub Šenovský: Husitská oikonomie

Diplomová práce na katedře obecné antropologie FHS UK Praha

Posudek vedoucí práce

Stručná charakteristika práce

Práce Jakuba Šenovského si klade za cíl zabývat se „obecnou funkcionalitou“ (str. 5) dvou sborů Církve československé husitské. Autor za tím účelem docházel pravidelně na nedělní bohoslužby těchto sborů po dobu asi jednoho roku a provedl sedm polostrukturovaných rozhovorů s faráři těchto sborů a členy rad starších. Po poněkud problematickém teoretickém úvodu, který se týká ekonomie náboženských společností, autor popisuje průběh jeho výzkumu a zmiňuje se o etických otázkách. Hlásí se ke Geertzově interpretativnímu přístupu ke kultuře.

Dále shrnuje informace o historii CČSH ze sborníku, který církev vydala ke svému 90. výročí existence. Na základě ústavy a řádů se vyjadřuje k „ideovému profilu“ (str. 25) a organizačnímu řádu církve.

Následujících čtyřicet stran je věnováno popisům běžného chodu obou sborů. Jsou zde postřehy z nedělních bohoslužeb a biblických hodin, z evangelizačních aktivit, z práce farářů a z kázání. Autor se zabývá otázkou, jak církev neřeší svou přestárlost, ptá se, co vnímá jako problém a co zdánlivě problematického naopak nestojí v popředí jejího zájmu. Deset stran této části je věnováno pohříchu neúplným (chybí například informace o příjmech o peněžích z rozpočtu ministerstva kultury) informacím o příjmech a výdajích daných sborů.

V závěru nás autor přesvědčuje o tom, že jeho předpoklad ohledně biblických základů a křesťanské morálky, které by měly zásadním způsobem ovlivňovat správu sborů, je správný. Předpoklad i závěr práce je ovšem v takové míře obecný, že celá práce jaksí postrádá náboj a opodstatnění.

Dílčí rysy práce

Totožný předpoklad a závěr práce, nepodložené interpretace

Na straně 9 autor píše:

Ve své práci chci navázat na tento přístup a ukázat, jak konkrétně probíhá správní rozhodování sborů CČSH. (...)

Tato rozhodnutí však musí být odvozena z nějakého základu, který může spočívat na vidině prospěchu, či na mravním základě (nebo na kombinaci obou). Ale poněvadž jde o náboženská společenství, která se chápou jako do značné míry specifické komunity právě na základě určitého pojetí mravnosti (tedy na základě určité věrouky), tak lze předpokládat, že tato „mravnost“ bude ve správním rozhodování naprosto určující (jinak by totiž hrozilo, že tato společenství se sama sobě „zpronevěří“). Základním cílem této práce je tak ukázat,

že díky tomu, že jde o náboženská společenství, tak veškeré rozhodování skutečně pochází z určitého pojetí „mravnosti“. Toto usilování o specifickou „mravnost“ je jednou ze základních charakteristik těchto společenství a nakonec vzchází z „biblické teologie“, kterou církev vyznává. A protože jde o základní charakteristiku těchto společenství, tak se i stejná ideologie (která tuto „mravnost“ artikuluje) musí projevovat i v ostatních rozhodnutích, která tyto sboru udělají. Proto lze uvažovat i o jisté „jednotě“ v rozhodování těchto sborů. Husitská oikonomie je pak to, jak se projevuje soubor principů či zásad správy navenek (a to v konkrétních rozhodnutích).“

Je zcela jasné, že vymezení základního pojmu je velmi nejasné a zatížené mnoha neodůvodněnými předpoklady. Rozhodnutí sborů, resp. rad starších musí být odvozena z nějakého základu (proč?), a to buď prospěchářského, nebo mravního, nebo prospěchářsko – mravního. Kde se bere tato opozice? A proč autor zmiňuje zrovna tyto dvě motivace, a ne žádné jiné? Například jednání dle tradice? A proč by prospěch nemohl být mravní a naopak? Na základě čeho autor tvrdí, že nejen husiti, ale dokonce obecně náboženská společenství staví svou specifickou (vůči čemu specifickou?) identitu na základě určitého pojetí mravnosti? A proč autor předpokládá, že ona mravnost se bude projevovat ve všech rozhodnutích sboru? Není pojetí oikonomie jako čistého projevu této biblicky založené mravnosti „navenek“ nehorázným zjednodušením problematiky?

Podívejme se ovšem, jak autor tento program uplatňuje v praxi, resp. jak svůj předpoklad dokazuje. Na straně 59 se dočteme o tom, jak zlíňští farníci vnímají svou situaci, kdy jsou administrováni z jiné obce a nemají vlastního faráře:

„Ovšem ještě je možné uvažovat o jednom zdroji těchto představ. Zlíňští totiž udržují sbor, co nejlépe dokážou, aby byl v co nejlepším stavu pro budoucího správce. A teprve tento nový správce se znovu plně ujme celé sboru. Tento stav příliš připomíná evangelijní podobenství o správci, který odcestuje a svěří svým služebníkům určitý majetek, aby s ním nakládali do té doby, než se správce vrátí. Toto podobenství má silný eschatologický ráz a nabádá k pečlivé správě svěřených talentů či hřiven, protože při příchodu správce dojde k zúčtování. A také ve zlínské správě by se daly spatřovat určité evangelijní prvky a paralely s tímto podobenstvím. (...)

Nový správce je zdrojem naděje do budoucna a díky „eschatologickému“ rázu příchodu nového správce také snadněji nalézají motivaci k činnosti. Zlíňští se tak ocitli v situaci, kterou velmi dobře znají, vždyť toto podobenství slyšeli při mši mnohokrát. Mohlo by se zdát, že při zlínské správě se dostává do jejich každodennosti i určitá evangelijní situace. Již na tomto místě by se realita správy dala chápat jako do určité míry formovaná evangelijním pozadím. Dosavadní příklady zatím sice neumožňují pronést takový závěr s jistotou, ale už se tu začíná rýsovat to, že husitská správa je v mnohém ohledu skutečně podmíněna věroučným pozadím, ba skoro by se dalo říct, že je tím věroučným pozadím v základu formována.“

Jistě by se takto uvažovat dalo, jak píše autor, ale kdo takto uvažuje? Kdo si uvědomuje, že se do „každodennosti zlínských dostává určitá evangelijní situace“? A je závěr, že „husitská správa je v mnohém ohledu skutečně podmíněna věroučným pozadím“ tedy nějakým podloženým závěrem, nebo je to spíše autorova úvaha o tom, že by to tak být mělo a mohlo?

Když se pak v závěru dozvídáme, že „nakonec smyslem jejich křesťanského života je úsilí o mravnost“ (str. 84) a že „ekonomické chování (a hlavně rozhodování) těchto sborů vyrůstá ze stejných principů jako i ostatní akty správy a jsou to vposled principy ideologické (v tomto případě biblické, jelikož CČSH provozuje tzv. biblickou teologii)“ (str. 85), nepřipadají my tyto závěry o nic podloženější než předpoklady na straně 9.

Na těchto obšírnějších ukázkách se také ukazuje autorův problematický přístup k interpretacím. Ty jsou totiž často dílem jeho svévolné fantazie, spíše než informované imaginace. Interpretace typu, že „vstřícnost je typicky křesťanskou kvalitou“ (str. 51) podepřená autorem vybraným citátem z Matoušova evangelia (budeš milovat svého bližního jako sebe samého), je typickým příkladem – tato interpretace není nijak zakotvená v pozorované situaci, vychází z autorových představ o křesťanství. Zároveň je ale tak obecná, že se dá stěží zpochybnit. Vypadá to, že autor chtěl svou práci skutečně dokazovat, že husiti jsou nějak obeznámeni s biblickým učením a že toto se nějak projevuje i v jejich jednání. Pak je ovšem třeba považovat předpoklad i závěr práce za vskutku banální.

Nedostatečný výzkum, nekritické čtení

Jeden z hlavních důvodů bezzubosti předkládané práce spatřuji v nedostatečném výzkumu. Chtít zjistit vše o obecné funkcionalitě sborů na základě pozorování z nedělních bohoslužeb a na základě sedmi rozhovorů s nejloajálnějšími představiteli sborů, je naivní. Zcela absentují hlasy protichůdné, nespokojené – nemluví tu žádný „papírový člen“ (kterých je většina), žádný původce dvou zmiňovaných sporů (u druhého sporu ani nevíme, v čem vlastně spočíval). Nejsou tu žádné mediální reprezentace (krom církevního Českého zápasu a zlínského Zvěstníku), které těsně před výzkumem probíraly CČSH v rámci několika skandálních kauz. Autorův růžový předpoklad o bibličnosti husitské oikonomie nic nezpochybňuje.

Šenovský navíc operuje s podivným termínem „objektivnosti“. Jak vyplývá z poznámky pod čarou číslo 26, autor by rád podal historii církve objektivně, tak se opírá o zmiňovaný sborník, neboť jeho autoři „se snaží vidět svou vlastní historii střízlivě“ (str. 18). Co to znamená střízlivě? Střízlivě ve srovnání s čím? Jaké je tedy podání dějin církve v tomto novém sborníku? Autor se velmi často soustředí na to, co se říká a opomíjí, jak se to říká. Předsedkyně rady starších na Vinohradech prý podala podstatné informace o tom, kolik peněz se na co používá. Ale jak tyto informace podala a co z toho vyplývá pro studované téma? Tato analytická otázka v Šenovského práci významně absentuje. K výzkumu je třeba ještě podotknout, že nevíme, podle čeho byly rozhovory semistrukturovány, ani o čem byl podepisovaný informovaný souhlas. Obojí by bylo záhodno přidat do příloh. V odstavci o etice výzkumu postrádám informace o tom, zda respondenti dostali text k nahlédnutí, jaká byla zpětná vazba, nebo jak autor ospravedlnil účel své práce.

Kde tedy hledat přínos předkládané práce? Jistě některé pasáže z pozorování ve sborech (např. popis pracovního týdne faráře, str. 60 – 61) mají svou etnografickou hodnotu. Také samotné téma by mohlo být přínosem pro sociologii náboženství, ale i pro ekonomickou sociologii. Jeho nedostatečné zpracování na úrovni výzkumu i interpretace ovšem brání smysluplnému využití práce.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit jako dobrou.

V Praze 11.9. 2011

Mgr. Barbora Spalová, PhD.